

اقبال یغمایی از محققان سخت‌کوش، و از مترجمان توانا و پرکار و خوش قریحه‌ای است که نگاهی به فهرست آثارش که از چهل درمی‌گذرد، از یک سوی مؤید توانایی علمی، و از سوی نشان‌دهنده زمینه‌های فکری و علایق نویسندگی او تواند بود.

ترجمه آثار برجسته‌ای چون *پی چون پی* شُر از آلفونس دوده (تهران ۱۳۵۱ ش)؛ *پل و ویرزینی* (تهران ۱۳۶۶ ش)؛ *از نوسن پیر؛ ربینس کروژوئه* (تهران ۱۳۳۶ ش)؛ *از داتیل دفو؛ تلماک* (تهران ۱۳۶۷ ش)؛ *از فتلن؛ و سفرنامه بزرگ و جذاب شاردن* (تهران ۱۳۷۲-۱۳۷۶ ش)؛ همه به زبانی روان و گویا و سخته در میان آثار مترجم ادبیات برگزیده اروپا به زبان فارسی جایگاه خاصی دارد و از عوامل مهم آشنایی فارسی‌زبانان با این ادبیات به شمار می‌رود. تألیفات یغمایی در زمینه‌های مختلف فرهنگ و ادب و تمدن خود برجند دسته است. نخست آثاری که برای آشنایی جوانان، زندگی بزرگان علمی و تاریخی ایران نگاشته شده که از آن میان می‌توان به خداوند دانش و سیاست: *خواجه نصیرالدین طوسی* (تهران ۱۳۵۵ ش)؛ *ابومسلم خراسانی* (تهران ۱۳۵۵ ش)؛ *دانای بزرگ، بزرگمهر* (تهران، ۱۳۵۷ ش) اشاره کرد. دوم آثاری مشتمل بر تحقیقات تاریخی و جغرافیایی همچون *خلیج فارس* (تهران ۱۳۵۲ ش)؛ *بلوچستان و سیستان* (تهران ۱۳۵۵ ش)؛ *مدرسه دارالفنون* (تهران ۱۳۷۶ ش)؛ *وزیران علوم و معارف فرهنگ ایران* (تهران ۱۳۷۵ ش) که از جمله آثار برجسته در آن موضوعات و در نوع خود مبتکرانه به شمار می‌رود. سوم آثار ادبی اوست اعم از *تحریر و تصحیح و تألیف مانند زگنتار دهقان* (تهران ۱۳۶۷ ش) که *تحریر منثور شاهنامه فردوسی* است به زبان و بیانی که برای جوانان جذاب و قابل فهم باشد؛ *داستانهای عاشقانه ادبیات فارسی* (تهران ۱۳۷۳ ش)؛ *تشبیهات شاعرانه* (تهران

۱۳۱۹ ش)؛ *طرفه‌ها* (جلد اول ۱۳۵۷؛ جلد دوم ۱۳۷۳ ش)؛ *تصحیح ابومسلم‌نامه* (تهران ۱۳۵۵ ش)؛ *تحریر خصمه نظامی به نثر* (زیر چاپ). افزون بر این، او بیش از ۲۰۰ مقاله در زمینه‌های یاد شده بویژه معرفی و ترجمه آثار برجسته ادبیات اروپایی و ایرانی و مقالات تحقیقی درباره‌ی تعلیم و تربیت در نشریات معتبر منتشر کرده که حاکی از اطلاعات عمیق او در این مباحث است.

اقبال یغمایی سالهای درازی از عمر پربار خویش را در مناصب مختلف آموزش و پرورش سپری کرد. وی سالها سردبیر و سرپرست مجله «آموزش و پرورش» و «دانش آموز» بود و درین دوره به سبب کوششهای او و ذوق و ابتکاری که درین راه نشان داد این هر دو نشریه مورد توجه و استقبال واقع شد. بویژه مجله آموزش و پرورش در این سالها در زمره بهترین نشریات تحقیقی ایران به شمار می‌آمد و دانشمندان و ادیبان فارسی‌زبان مقالات برجسته‌ای در آن منتشر ساختند. مقالات خود وی نیز در این نشریه یا مجله «یغما» به سرپرستی برادر ادیب و دانشمندش حبیب یغمایی منتشر می‌شد.

اقبال‌نامه کتابی است که برای تجلیل و یادبود این نویسنده و محقق و مترجم، یک سال پس از مرگش، فراهم آمد و مشتمل بر سه بخش است. بخش اول به احوال و آثار و گوشه‌هایی از خاطرات اقبال یغمایی، و نیز متن گفتگویی با او اختصاص یافته که مطالعه آن بویژه برای شناخت راه پرفراز و نشیبی که فرزندان برجسته این سرزمین پیموده، و برای تحقق اهداف خویش رتجها و زحمتهای دیده‌اند بس مفید تواند بود.

بخش دوم مشتمل است بر سلسله مقالاتی در تاریخ و علوم اجتماعی، درین بخش ایرج افشار با اشاره به کتاب وزیران معارف نوشته اقبال یغمایی، از وزارت محتشم‌السلطنه سخن رانده و رساله کشف حقیقت او را که در دفاع از خویش برای اقداماتی که در منصب وزارت انجام داده و در زمان خود مورد انتقاد شدید واقع شده بود چاپ کرده است. عنایت‌الله رضا کتاب «تاریخ فاوستوس بیژن‌نسی» را که یکی از مهمترین منابع

تاریخی عصر ساسانی و حاوی اطلاعات گرانبهایی درباره روابط سیاسی و نظامی ایران و ارمنستان و بیژن‌نسی است مورد بررسی قرار داده است. منوچهر ستوده هم «تاریخ ارمنستان اثر موسی خورن» را معرفی کرده و برخی از اطلاعات مهم این کتاب درباره مآدها و ارمنستان را آورده است. منصوره اتحادیه در مقاله‌ای زیر عنوان «ورود علوم جدید به ایران در دوره ناصری و تشکیل اولین وزارت علوم»، به تأسیس دارالفنون و رشته‌های علمی رایج در این مدرسه مشهور و بعضی از برجسته‌ترین رؤسای آن پرداخته است. صادق سجادی به معرفی یک نسخه خطی کهن درباره «طبقات پیامبران و پادشاهان و جدول سلاطین اسلام و ایران» پرداخته و اهمیت تاریخی و ادبی آنرا باز نموده است.

از شوکو اکازاکی به ترجمه مرتضی هنری که در آن به تحقیق در اوضاع کشاورزی ایران در آن ایام، و علل و عوامل بروز قحطی پرداخته است. «هنر و معماری هخامنشی در هند باستان» به قلم سیدمهدی غروی، به تأثیری که هنر و معماری عصر امپراطوران کهن هند از ایران پذیرفته بودند اختصاص یافته است. علی بلوکباشی در مقاله «حدیث شهادت در حاشیه کویر ایران» به بررسی آداب و رسوم عزاداری‌های مردم شهرهای مختلف اطراف کویر بزرگ پرداخته است. مقاله علی بهرامیان زیر عنوان «درباره ابوطاهر سمرقندی و آثار او» به بررسی نکاتی در احوال این دانشمند و نویسنده اختصاص یافته؛ و رسول دریاگشت هم نگاه جدیدی به زندگینامه کاشف‌السلطنه «چایکار» انداخته است. «کشف حقایق» عنوان کتابی در تاریخ معاصر ایران از میرزا سیدمحمد رضوی است که اکبر قلمسیاه به بررسی و معرفی آن پرداخته؛ و سرانجام عبدالرفیع حقیقت در مقاله‌ای دیدگاههای جهانگردان مسلمان درباره اصفهان در قرنهای نخستین اسلامی را بررسی کرده است.

بخش سوم شامل مقالاتی درباره زبان و ادبیات

سید صادق سجادی

اقبال نامه

پرتال جامع علوم انسانی

فارسی است. محمدرضا شفیعی کدکنی در مقاله‌ای به نقد شعر از دیدگاه آذری طوسی مبتنی بر یکی از فصول کتاب جواهرالاسرار او درباره ماهیت شعر و صفت شعر و شاعری پرداخته؛ و احمد سمیعی گیلانی در مقاله‌ای زیر عنوان «ویزایش صلواتی» نمونه‌های زنده و ملموسی از اهمیت و ارزش ویزایش به دست داده است. مجدالدین کیوانی طی بحثی در معنی‌شناسی از معانی ضمنی یا هاله‌ای سخن رانده و نظر برخی زبان‌شناسان اروپایی را در این زمینه بررسی کرده است. گفتار بعدی زیر عنوان «مستشار اعظم» (تقی دانش) مقاله چاپ نشده‌ای است از مرحوم حبیب یغمایی که اصلاً به صورت سخنرانی به مناسبت درگذشت تقی دانش، یکی از رجال ادیب و نویسنده اواخر عصر قاجار ایراد شده بوده است. محمد روشن در مقاله‌ای زیر عنوان «شاهنامه فردوسی و عرفان کیکسروی» از داستان پرسوز و گداز سیاوش سخن رانده است. «بررسی طنز اجتماعی در ادبیات نوین فارسی» عنوان مقاله‌ای است از منیب‌الرحمن دانشمند انگلیسی‌هندی الاصل به ترجمه ابوالقاسم رادفر که در آن به بررسی این گونه ادبی در سیاحتنامه‌ها و داستانها و اشعار نویسندگان و شاعران فارسی‌گوی از حدود مشروطه به این سوی پرداخته است. محمد سلیم اختر استاد پاکستانی هم در مقاله‌ای زیر عنوان «استعمارگران انگلیسی هند و شخصیت و آثار حکیم نظامی گنجوی» به علل توجه صاحب‌منصبان و دولتمردان انگلیسی هند به آثار نظامی و انتقال آنها به انگلستان سخن رانده است. «اسپنامه» عنوان کتابی است از اطهر رانکوهی املشی به نظم درباره شیوه‌های بجهداری و بیمار و بررسی بیسریه‌ی سبب ... اداره‌چی گیلانی در مقاله‌ای زیر همان عنوان به معرفی آن پرداخته و عین اثر را هم در اینجا منتشر کرده است. «سفرنامه منظوم هندوستان» اثر میرزا سیدعلی نیاز شیرازی از شاعران سده ۱۲ ق عنوان مقاله‌ای است از سیدمرتضی آل‌داود که در آن به بررسی این سفرنامه پرداخته و متن آنرا نیز در اینجا عرضه کرده است. قطعه

شعری از تی.اس. الیوت به ترجمه سیاوش پرواز زیر عنوان «جشن فارغ‌التحصیلی ۱۹۰۵» آخرین فصل این بخش است.

بخش چهارم مشتمل است بر تحقیقات عرفانی. این بخش با مقاله‌ای از نصرالله پورجوادی زیر عنوان «شیخ اشراق و تألیف الواح عمادی» شروع می‌شود که نویسنده در آن به بررسی تاریخی فرمانروایی کنه سهروردی کتاب را به نام او نگاهشته و نیز معرفی کتاب پرداخته است. «ملاصدرا و عشق، تجلی وجود در چهره عشق» عنوان مقاله‌ای است از سیدجعفر سجادی مشتمل بر بررسی نظریه این فیلسوف درباره ماهیت و مراتب عشق. محمود خلیقی هم در مقاله‌ای زیر عنوان «عشق به زبان مولوی در مثنوی معنوی» این اثر گرانقدر را ازین دیدگاه مورد بررسی قرار داده است. جلیل مسگرزاده در مقاله «ابوبکر حسین بن علی بن یزدانبار از موی» از احوال و آثار و اندیشه‌های این ادیب و عارف سده ۴ ق و بعضی مکاتب ادبی و عرفانی سخن رانده است. «خواججه غلام فرید» عنوان مقاله‌ای است از محمدحسین تسبیحی درباره این شاعر و عارف برجسته هندی سده ۱۳ ق و بررسی اشعار و کلمات او.

بخش پنجم شامل سلسله مقالاتی است درباره خور و بیابانک، زادگاه اقبال یغمایی، که با مقاله‌ای از ژرژ ژدار به ترجمه و تکمله ع. روحبخشان زیر عنوان «خرما در خور» آغاز می‌شود. نویسنده درین مقاله به بررسی گویش مردم خور و روستاهای اطراف آن درباره نخل و خرما و هرآنچه مربوط به آن است پرداخته است. پس از آن سیدعلی آل‌داود در مقاله‌ای با عنوان «کتاب‌شناسی توصیفی خور و بیابانک» به بررسی و معرفی ممتع آثاری پرداخته که همه یا بخشی از آن درباره این منطقه است. این آثار اعم است از مقالات و کتابهای چاپ شده، نسخ خطی و رساله‌های دانشگاهی. عبدالکریم حکمت یغمایی نیز در «نگاهی به مهرنامه‌های ولایت خور و بیابانک» به بررسی این گونه از اسناد ارزشمند تاریخی از دیدگاههای مختلف

تاریخی و ادبی و دینی و هنری و جامعه‌شناسی پرداخته است. منظومه‌ای به گویش خوری سروده محمد شایگان با آوانگاری لاتین و توضیح و معنای لغات و اصطلاحات و حتی برخی وجوه داستانی این معانی از مقالات همین بخش است. پس از آن سیدعلی آل‌داود به بررسی دوره حکومت مسعود لشکر در جندق و بیابانک از ۱۳۳۲ تا ۱۳۳۶ ق و کارهای او درین ناحیه و نیز ذکر بخشهایی از منظومه منتخب‌السادات درباره او به نام مسعودنامه پرداخته است. «مجتهدی از جندق (حاجی سید میرزا جندقی)» عنوان مقاله‌ای است از ابوالقاسم طغرایغمایی درباره یکی از روحانیان برجسته این ناحیه در سده ۱۲ ق و آثار عمرانی او.

بخش ششم زیر عنوان نوشته‌های چاپ نشده اقبال یغمایی مشتمل است بر یک مقاله درباره روابط خانوادگی منتخب‌السادات جندقی، جد اقبال یغمایی، با حاج سیدعلی کهیازی؛ و یک مقدمه بر کتاب داستانهای پهلوانی ادب فارسی، و مقدمه‌ای بر دانستیهای علمی. بخش هفتم شامل اشعاری است که شاعران معاصر سروده و در آن از یغمایی یاد کرده‌اند. در این بخش، نخست «خورنامه» منظومه‌ای درباره خور و اقبال یغمایی از محمد شایگان، و سپس چند قطعه در رثای اقبال از ابوالقاسم طغرایغمایی - شایگان، اسماعیل امین، اسدالله منتخب آل‌داود و نوبخت نقوی آمده است.

و سرانجام بخش هشتم به تصاویری از اقبال یغمایی اختصاص یافته که از دوران کودکی تا کهنوت او را دربر می‌گیرد. برخی از ادیبان و نویسندگان نامدار معاصر نیز در این تصاویر با اقبال یغمایی دیده می‌شوند.

بدین ترتیب در اقبال‌نامه مجموعه‌ای نفیس از مقالات محققانه در زمینه‌های مختلف فرهنگ و ادب تاریخ ایران گرد آمده که می‌تواند برای هر کس که به یکی از این زمینه‌ها علاقمند است مفید و خواندنی باشد.

اقبال‌نامه: یادنامه اقبال یغمایی (۱۲۹۵ - ۱۳۷۶ش)

چهل و پنج گفتار در زمینه تحقیقات ایرانی

به کوشش سیدعلی آل‌داود، تهران، هیرمند، ۱۳۷۷ش

